

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Клео Стефанова Протохристова ,

на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор на науките'

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки;

професионално направление 2.1. Филология;

научна специалност Българска литература

Автор: доц. д-р Иван Тодоров Русков – ПУ „Паисий Хилендарски“

Тема: „Символи и свят. Кръстът“

1. Предмет на рецензиране

Със заповед № Р33-3843 от 21.07.2016 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Символи и свят. Кръстът“ за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ на ПУ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология; научна специалност Българска литература. Автор на дисертационния труд е **доц. д-р Иван Тодоров Русков** -

Катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Факултет Филологически на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Представеният от **доц. д-р Иван Тодоров Русков** комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от предварителното обсъждане на дисертационния труд в катедрата. катедрени съвети, свързани с откриване на процедурата и с копие от диплома за образователната и научна степен „доктор“;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- дисертационен труд;
- справка за спазване на специфичните изисквания на филологическия факултет;

- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- копия на публикациите по темата на дисертационния труд;
- диплома за образователна и научна степен „доктор“;
- други материали, които удостоверяват интересите в съответната научна област;
- други документи, съобразно специфичните изисквания на ФС;
- Документ за внесена такса, съгласно Тарифата;
- Комплект документи на хартиен носител от т.1 до т. 12 – 4 броя;
- Комплект документи на електронен носител – 8 броя;

Дисертантът е приложил 18 броя студии по темата на дисертационния труд.

2. Кратки биографични данни

Иван Тодоров Русков е завършил Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” като магистър по български език и литература с втора специалност руски език през 1984 г. През учебната 1984-85 е работил като учител по български език и литература. От 1986 до 1988 г. е редовен докторант в СУ „Св. Климент Охридски”, ФСФ, Катедра по българска литература, с научен ръководител проф Милена Цанева. През този период води семинарни занятия в Софийския университет, както и лекции и семинарни занятия в Пловдивския университет.

През 1989 г. печели конкурс за асистент по Българска литература от Освобождението до I световна война и Историческа поетика на българската литература. През м. април 1998 г. защитава дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на тема: Развой на пейзажната лирика в българската литература от Освобождението до Първата световна война.

През периода 2001-2005 г. Иван Русков е лектор по български език, литература и култура в Университета „Лоранд Йотвьош”, Будапеща.

Хабилитира се през 2003 г. След завръщането си от Будапеща поема основните курсове по Нова българска литература от Освобождението до Първата световна война и по Историческа поетика на българската литература. Води значителен брой магистърски и избираеми лекционни курсове.

Доц. Русков е научен ръководител на една докторантка, която приключи успешно работата си по дисертацията през юни т.г. и е отчислена с право на защита.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблемите, разработени в дисертационния труд на Иван Русков принадлежат към една сфера, която основателно би могло да бъде квалифицирана като неизменно актуална за българската хуманитаристика, тъй като в нея се пресичат няколко траектории на научно дирене, насъщно необходими за поддържане на културното ни самосъзнание: рационализация на - според точната и съвършено уместна квалификация, предложена в дисертацията – „най-сакрализирания и трагичен етап” от историята на Българското възраждане”; ревизиране на „обща места” от историческата и литературната ни памет, неподлагани на усъмняване до момента, и изследване на стабилизираните формули на авторефлексия, присъщи на националната ни имагология, и опит за тяхното реформиране.

При цялата си устременост към нивата на максимално висока теоретична абстракция, трудът решава същевременно и важни задачи от научно-приложен характер. Нещо повече – в многогодишния развой на изследователския си проект Иван Русков постига рядко срещан в дисертации от областта на хуманитаристиката съвършен баланс между теоретическата рефлексия и конкретни приложни резултати, при това не по логиката на еднопосочното движение от мисловни конструкти към практическо оползотворяване, а в непрекъснатия процес на взаимопораждане и легитимация. Още на съвършено ранен етап от работата си върху Захари Стоянов, през 1995 г., дисертантът осъществи респектиращо амбициозен и високо оценен издателски проект, резултатът от който беше перфектно изработеното, снабдено с надежден научно-справочен апарат, издание на „Чардафон Великий. Биографическа скица в профил”. Вече в хода на работата си по дисертацията той осъществи цялостната редакция и съставителството на превъзходно, академично по характер, коментарно издание на „Записките” в три тома, към което предложи, като самостоятелно книжно тяло, своите „приписки към записките” („Дявол на кантар”, Велико Търново: Фабер, 2009). Тези факти правят очевидна тясната обвързаност на научното начинание с незаобиколими практически необходимости, които в продължение на десетилетия са били осезавани като драматичен дефицит на българското литературознание.

4. Познаване на проблема

Текстът на дисертацията, както и научните публикации по нейната тема свидетелстват за респектиращо – едновременно и изчерпателно, и детайлно, и задълбочено-критично познаване на изследванията както в конкретната проблемна област, така и в широк теоретичен спектър. Екстензивната подготовка на дисертанта обхваща значителен брой разнородни

дисциплинарни полета, измежду които най-активно функционализирани са литературознание, историография, богословие, иконография, ставрография, архивистика, библиотекознание и музейно дело, фотографи. Във всяка от тези области на специализирано знание авторът е демонстрирал завидна компетентност и опитност, което само по себе си е вече атестат за необичайно усъвършенстван професионализъм.

5. Методика на изследването

Както беше вече отбелязано, дисертантът е подходил към проучвания проблем с инструментариума на различни научни и приложни дисциплини. Въпреки че избраната методика на изследване има комплексен характер, авторът категорично отказва да квалифицира труда си като интердисциплинарен, настоявайки на филологическата същност на изследването си и аргументирайки тази му специфика с водещата роля, която играе в него филологическата гледна точка, предполагаща анализи и интерпретация на конкретни текстове. По-конкретно анализационните процедури се основават на теориите на автотекстуалността и на интертекстуалността. Като цяло избраната стратегия е уместна и продуктивна. Донякъде утежняващ и разсейващ ефект имат отделни части от дисертационния текст, в които авторът е сметнал за необходимо да изяснява базисни положения или понятия от допълнително привлечените като помощен арсенал дисциплини, но подобна свръхзастраховка има и своите положителни страни, тъй като цели максимална яснота на термините и понятията, с които се работи.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Предложеният за обсъждане труд на Иван Русков има характеристиките и качествата на дисертация за присъждане на научната степен „доктор на науките”. Изследването е фундаментално по характера и обема си. Няма съмнение, че то е най-системното и всеобхватно проучване, което е правено на «Записки по българските въстания» на Захари Стоянов, при това подчинено на високата цел на предложи своя, оригинална философия на българската история.

Освен с колосалния си замисъл и титаничните усилия, вложени в него, трудът респектира и с усещането, което внушава, за последователна извънмерност – на мащаба на начинанието, на обхвата на изследваните явления, на амбицията за ревизия на заварени, приемани на доверие истини и за проникване до възможния предел на научната състоятелност и достоверност. Всичко това легитимира труда като «голям докторат».

Дисертационният труд е сложно композиран. Освен въведението (назовано като «уводни думи»), заключението и приложението, той е разгърнат в четири основни части, които

са разделени на подчасти, глави и подглави. Особено внушителен е броят на концептуално основополагащата за труда «Част втора. Кръстът на 1876. История и свещенопис», където фигурират три подчасти, първата от които с 15 глави, които пък включват подглави и под-подглави – втората глава, примерно, има четири подглави, едната от които е сегментирана на три под-подглави. Цялата тази конструкция е подчинена на водещата аргументационна логика на дисертацията, нацелена към извеждане на принципите на символизация и смислоизграждане, чрез които април 1876 живее в българската литература в частност и българското културно съзнание, по-общо.

Като фундаментален аспект на проекта се откроява една много ценна и продуктивна идея – с помощта на системни, детайлни наблюдения, съпроводени със съпоставителни анализи, да бъде установено как при Захари Стоянов се съотнасят революционният и библейският символен ред и, съответно, да бъде рационализирана процедурата, в резултат на която с реактуализацията на стари символи или изграждането на нови се постига национално специфичният синтез на сакрално и профанно в българската авторефлексия, квалифициран в труда като свещеносветски синтез. Това е макрорамката, в която са вписани водещите сюжети на дисертацията: изследването на «биографията/участта на Кръста на 1876 като вещ и символ и биографията/участта на националните герои с тяхното физическо и идеално тяло» като представителни знаци за Априлското въстание и експликация на специфично сакрализираната трагика на конкретния исторически епизод; тясно свързаният с него и произведен от него наратив за полагането на светогледни нагласи и последващата им трансформация; издирването и систематизирането на фактологията, отнасяща се до Кръста на 1876, подчинени на волята за ревизия на навично преповтаряни непроверени или погрешни твърдения.

Важна заслуга на изследването са прецизните, критически анализи на внушителен текстови корпус, комплектуван не по волята на инерционни нагласи и готови предписания, а в съответствие с конкретните необходимости, възникващи в хода на проучванията.

Самостоятелна, много висока стойност, имат размислите върху съдбата на ред колективни български нагласи, в които се идентифицират и проследяват сложно преплитащите се траектории на приемственост, проблематизиране, преобразуване или изместване на водещи екзистенциални и аксиологически ориентири. Високият, окончателен хоризонт на тези мисловни търсения са нравствени проблеми с фундаментално значение за народностната ни съдба, проблеми, които малцина имат смелостта да поставят, още по-малко пък за заявят личното си, изстрадано прозрение за тях.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

В съответствие с характера си на фундаментално изследване, дисертационният труд на Иван Русков съдържа мащабни, значими постижения. Основни моменти в тях са: интегралният прочит на сюжета 1876-а в светлината на символизациите, на които са подложени основните му конституенти; цялостна ревизия на стабилизирани прочити на „Записките“ на Захари Стоянов, както и на останалите му произведения; оригинални интерпретации на внушителен свод от литературни и други текстове, съотносими или откривателски съотнесени с изследваната проблематика. Значимостта на изследването за българската филологическа наука е неоспоримо, а за практическата му приложимост, вече убедително защитена със споменатите издателски начинания, съществуват разнообразни възможности, най-очевидните измежду които са в преподавателската практика.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените по процедурата научни публикации отразяват точно високите постиженията на дисертацията. Те са 18 на брой – една монография и приблизително равен брой статии и студии. Публикациите са направени в научни поредици на Пловдивския университет, Софийския университет и Великотърновския университет, научни сборници на Института за литература към БАН и Софийския университет, в Международен научен сборник, издаден от Университета на Будапеща, в том на Славянска филология, сп. Литературата и в Литернет. Версии на публикуваните текстове са представяни като доклади на Международен конгрес на славистите, на международни и национални научни форуми.

Допълнителен кредит за публикациите набавят споменатите по-горе съставителски и редакторски начинания (третомното издание на „Записки по българските въстания“ и изданието на „Чардафон Великий“, които утвърждават авторитета на Иван Русков като неоспорим експерт по творчеството на Захари Стоянов.

9. Лично участие на автора

Представеният за защита дисертационен труд е плод изключително на индивидуалната работа на автора. Както в концептуалните си опори, така и като методология и провеждане на изследванията, трудът на Иван Русков е единствено негова заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът, приложен към документацията по процедурата, е изготвен изцяло в съответствие с изискванията на съответните изисквания. В него ясно и коректно са представени целта на изследването, основните му съдържателни компоненти, включително и приложенията, направените изводи, справка за публикациите на автора по дисертационната тема, а също и описание на научните приноси на труда. Така авторефератът изпълнява задачата си да отрази надеждно постиженията в дисертационния труд.

11. Критични забележки и препоръки

При вътрешното обсъждане на труда изразих резервите си към определени положения в него, но при прочита на варианта, представен за публична защита, с удовлетворение констатирах, че авторът се е съобразил с критичните бележки и е освободил текста си от забелязаните несъвършенства. Доколкото все пак налице са отделни оспорими специфики на дисертацията, те не биха могли лесно да бъдат отстранени. Такъв, неподдаващ се на бърза редакция проблем е донякъде пренапрегнатата изследователска стратегия, в която доминират механизми на свръхтеоретизация и свръхинтерпретация. Във връзка с тази нагласа, която настоява на пределни епистемологични домогвания, се проявява и прекомерната скрупулъзност на проучвателните операции, където в отделни случаи стремежът към точност и безпрогрешност на наблюденията и преценките води до откровен педантизъм, понякога съпроводен и от артикулационни прекомерности. Изтъквам това своеобразие на изложението не защото то има потенциала да компрометира високите постижения на дисертацията, а защото се опасявам, че би могло в една или друга степен да възпрепятства пълноценното възприемане на ценните идеи, вложени в нея, от бъдещите ѝ читатели, и, съответно, да ограничат публичната им ефективност. Същевременно имам ясното съзнание за (и доверие във) всеизвестната зависимост между личностна идиосинкразия и маниер на писане, формулирана още в древността с категоричното «стильът, това е човекът», така че изключвам като уместно каквото и да е настояване за радикално пренастройка на модусите на себеизразяване, предпочетени от дисертанта.

12. Лични впечатления

Познавам Иван Русков в качеството си на негов преподавател още от началото на студентските му години. През целия последвал период съм имала възможност на наблюдавам личностното и професионалното му развитие, тъй като сме работили в една и съща катедра. Бях рецензент при защитата на докторската му дисертация, следила съм с интерес неговите

публикации, за известна част от които съм играла ролята на редактор. Тези обстоятелства ми осигуряват една достатъчно достоверна перспектива към постиженията на дисертанта в конкретния му научен проект, позволявайки ми да съобразя и оценя действителния – стъписващо внушителен - мащаб на неговото научно израстване.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Високата научна стойност на дисертационния труд на Иван Русков, неговата навременност и устойчива актуалност предполагат постиженията му да бъдат цялостно опубличностени. Препоръчвам експедитивната подготовка на дисертационния текст за издаването му като книга.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Иван Русков съдържа научни резултати и тясно свързани с тях научно-приложни постижения, които представляват оригинален принос и ценен влог в българската хуманитарна наука и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

За финал ще обобщя – с респектиращия обхват на проучения материал, със значимостта на изследваните проблеми, с обема на извършената работа, с многообразието на идеите и с концептуалния си интегритет представеният труд на доц. д-р Иван Русков притежава всички отличителни характеристики на фундаментално изследване, което легитимира аспирациите му като дисертация за присъждане на научната степен „доктор на науките“.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното тигнати резултати и приноси, и **предлагам с дълбоко удовлетворение на почитаемото научно жури да присъди научната степен ‘доктор на науките’ на доц. д-р Иван Тодоров Русков в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филологии (Българска литература).**

20 октомври 2016 г.

Рецензент:

проф. дфн Клео Протохристова